

A BÜNTETŐ ÜGYEKBEN ALKALMAZHATÓ KÖZVETÍTŐI TEVÉKENYSÉGRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNYTERVEZET, VALAMINT A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ ELŐTERJESZTÉS VÉLEMÉNYEZÉSE

Véleménykészítő: Fellegi Borbála, az Országos Mediációs Egyesület felkérésére

Budapest, 2006. január 4.

KONCEPCIONÁLIS ÉSZREVÉTELEK:

1. A törvénytervezet alapján a közvetítés lehetősége három, illetve öt év alatt büntetendő cselekményekre korlátozódik. Ezzel a törvény a mediációnak kizárólag diverziós funkciót nyújt, mellyel kis vagy középsúlyú bűncselekmények elterelésére van lehetőség. A büntetőügyekben alkalmazott mediáció számos egyéb európai országban is hasonló módon került bevezetésre.

Azonban már e kezdeti stádiumban érdemes lenne elgondolkodni a mediáció későbbi kiterjesztésén: annak végiggondolásán, hogy **súlyosabb bűncselekmények** elkövetése esetén miképpen segíthetne a mediáció a sérelmek helyreállításában. Ez többek között az alábbi okok miatt lenne megfontolandó:

a) Kutatások igazolják [pl. Miers, D. et al. (2001), *An Explanatory Evaluation of Restorative Justice Schemes*. UK: Home Office, Crime Reduction Research Series, Paper 9.], hogy a mediáció szereplőkre gyakorolt pozitív hatása nagyobb mértékű, az eljárás pedig hatékonyabb a későbbi társadalmi reintegráció szempontjából, amennyiben súlyosabb bűncselekmények esetén alkalmazzák.

b) Áldozatvédelmi szempontból kiemelendő azon következmény, hogy súlyos bűncselekmények áldozatai ily módon esznek a mediáció lehetőségétől, annak esetleges pozitív hatásaitól; ezzel egyben sérül az áldozatok egyenlő bánásmódjának elve is az igazságszolgáltatásban.

c) Ahogy a törvényjavaslat indoklása is említi, az Európa Tanács R (99) 19-es ajánlása alapján kívánatos, hogy a mediáció a büntető igazságszolgáltatási folyamat minden szakaszában elérhető legyen. Az ajánlás ennek megfelelően szorgalmazza, hogy a közvetítői szolgáltatás a nyomozati és a végrehajtói szakban is igénybevehető legyen. Ennek magyarországi megvalósítása egyben lehetőséget teremtene arra is, hogy – ha a felek ezt igénylik – a mediáció súlyosabb bűncselekmények esetén is elérhető szolgáltatás legyen, akár a szabadságvesztés letöltése mellett párhuzamosan is.

d) Számos európai ország (pl. Belgium, Anglia, Németország, Norvégia) beépítette a mediációt a büntető-eljárás nyomozati, bírói vagy végrehajtási szakaszaiba is (vagy csak fiatalok számára, vagy felnőttek számára is), és ezt sok esetben egyéb büntető intézkedések mellett alkalmazza [lásd: Miers, D. and Willemsens, J. [Eds.] (2004), *Mapping Restorative Justice – Developments in 25 European countries*, Leuven: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice.] a hatékonyabb áldozatvédelem és a felek sikeresebb társadalmi reintegrációja érdekében.

e) Szakértők a mediációt évtizedek óta alkalmazó országokban (pl. Ausztria, Norvégia) gyakran említik, hogy a mediáció előnyei jobban érzékelhetőek lehetnek volna, ha e szolgáltatás súlyosabb bűncselekmények esetén is elérhető. Ennek megfelelően az intézményesítést és jogi szabályozást most kezdő országok számára azt ajánlják, hogy a mediáció minél előbb alkalmazható legyen súlyos bűncselekmények esetében is [lásd: Fellegi, B. (2005), Meeting the Challenges of Implementing Restorative Justice in Central and Eastern Europe, Final Report of the AGIS project of the European Forum for Restorative Justice, Leuven., <http://www.euforumrj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf>].

2. A tervezet alapján a mediációt kizárólag megfelelően képzett pártfogó felügyelők végezhetik. Azonban nincs említés téve a pártfogók számára tervezett jövőbeni **képzésekről**.

3. A mediáció kulcseleme többek között a felek közötti semlegesség biztosítása és annak elérése, hogy a sokszor komoly traumát okozó bűncselekményre adott reakció, az igazságszolgáltatás folyamata a felekhez közelebb álló, informálisabb módon legyen elérhető (szem előtt tartva például, hogy áldozatok ne váljanak ismételt áldozattá az eljárás során). Ennek érdekében más országokban gyakran civil szervezetek (pl. Ausztria, Németország, Anglia, Belgium), sőt nem ritkán önkéntesek (pl. Lengyelország) vállalják a közvetítést. Ha mindez Magyarországon nem is perspektíva a jövőben, érdemes kialakítani a már közvetítéssel régebben foglalkozó **civil szervezetekkel való együttműködést és a folyamatos konzultáció lehetőségét**.

Értékelendő, hogy a közelmúltban történtek már hasonló együttműködések civil szervezetekkel az Igazságügyi Hivatal részéről, és a pártfogók képzése kapcsán ez továbbra is szerepel a tervek között.

4. A tervezet nem tesz említést a mediáció **statisztikai rögzítéséről**, alkalmazásának jövőbeni értékeléséről. Azonban ennek szisztematikus nyomonkövetése, időszakonkénti felülbíráltása különös jelentőségű, mivel a közvetítés intézménye mind elméletében, mind gyakorlatában, nagyban eltér az eddig alkalmazott szankcióktól. A mostani bevezetés egyik nagy előnye, hogy az új intézmény eredményességét a kezdetektől nyomon lehetne követni egy egységes rendszerben. Megfelelő adatrögzítéssel, adminisztrációval pedig nagyban elősegíthetőek lennének a későbbi értékelések, fejlesztések, reformok.

Itt megemlíteném, hogy a mediáció alkalmazásáról már jelenleg is átfogó és évek alatt kipróbált kérdőívek, adatbázisok állnak rendelkezésre például Németországból, Belgiumból. Továbbá, ennek jelentőségét felismerve egy munkacsoport is létesült a COST A21-es kutatói hálózaton belül (lásd: <http://www.euforumj.org/projects.COST.htm>, <http://www.fellegi.hu/index.html>). A munkacsoport egyik célja, hogy a jövőben egy nemzetközileg is alkalmazható egységes adatbázis-rendszert dolgozzon ki a mediáció nyomonkövetése, értékelése és nemzetközi összehasonlítása érdekében.

5. A tervezetből nem derül ki egyértelműen, hogy a feltételek fennállása esetén az **ügyésznek/bírónak kötelező-e a mediáció lehetőségét 1) megemlíteni, 2) indítványozni, vagy ez egyéni elbírálása alá tartozik**. A külföldi gyakorlat alapján a mediáció alkalmazásának egyik legnagyobb akadálya a szolgálatok kis esetszáma. A kevés esetküldés egyik legfőbb oka, hogy a jogalkalmazók sokszor nem érdekeltek a mediáció ajánlásában, az eljárás igénybevitelében, és/vagy nincs elegendő információjuk a ezen új intézményről. Ezeknek köszönhetően a nyugat-európai országok is lényegesen kevesebb ügy kapcsán alkalmaznak közvetítést, mint amennyi potenciálisan alkalmas lenne a mediációs eljárásra (WEITEKAMP, E. (1999), 'The Paradigm of Restorative Justice: Potentials, Possibilities and Pitfalls', in VAN DIJK, J.J.M., VAN KAAAN, R.G.H. and WEMMERS, J. [Eds.], *Caring For Crime Victims. Selected Proceedings of the 9th International Symposium on Victimology*, Monsey: Criminal Justice Press.)

Egyes országok (pl. Belgium: 2005. június 22-i törvényével a mediáció bevezetéséről a büntetőeljárásba) ezért jogszabályban rögzítették, hogy a jogalkalmazók a meglévő feltételek esetén kötelesek a feleket a mediáció lehetőségéről értesíteni. Amennyiben a közvetítést nem tanácsolják, okaikat kifejezetten indokolniuk kell.

Ebből tanulva a mediáció hazai intézményesítése során is érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy magukat a jogalkalmazókat – különös tekintettel az ügyészekre és a bírákra – hogyan lehetne érdekeltté tenni alkalmas esetek mediációra való küldésében. Ehhez nélkülözhetetlen az őket érintő

jogi, szervezeti és képzési szempontok figyelembe vétele, és a mediáció lehetőségének kihangsúlyozása a jogi, szervezeti és képzési reformok során.

Fontos kiemelni még egyszer, hogy a büntetőjogi mediáció bevezetése nem csupán egy eljárásjogi módosítás a büntetőjogban, hanem egy olyan filozófia és intézmény bekerülése igazságszolgáltatásba, amelynek alapjai még sokszor a jogalkalmazók körében is ismeretlenek vagy felületesen ismertek.

TARTALMI ÉSZREVÉTELEK, KÉRDÉSEK? JAVASLATOK:

I. Vezetői összefoglaló

„Közvetítői eljárás lefolytatására hivatalból csak a vádemelés előtt kerülhet sor, az ügyész a feltételek fennállása esetén közvetítői eljárásra utalja az ügyet, bírói szakban is sor kerülhet közvetítői eljárásra, ha a vádemelés előtt nem ez nem történt meg, azt indítványozzák, és a bíróság a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében, legfeljebb hat hónapra felfüggeszti az eljárást.”

Ez a mondat kulcsfontosságú a mediáció eljárásban elfoglalt helye szempontjából. Számomra azonban nem egyértelmű, hogy a bírói szakban való indítványozás mikor lehetséges és mik a feltételei. Az „indítványozzák” szó kire vonatkozik pontosan? Értelmezésben ez azokra az esetekre vonatkozik, amikor vádelhalasztás nem történt, az ügyész vádat emelt, így az ügy a bírói szakba került. Ennek ellenére az ügyész (?) közvetítői eljárást indítványoz, és a bíróság jóváhagyja az eljárás felfüggesztését hat hónapra.

A tervezet azonban nem világos e tekintetben, ezért javaslom az indítványozás feltételeinek pontosítását, esetleg több mondatban való megfogalmazását.

„csak és kizárólag a tényleges kártérítés, illetve egyéb jóvátétel eredményezi az eljárás megszüntetést, illetve a büntetés korlátlan enyhítését.”

Az „egyéb jóvátétel” véleményem szerint pontosításra szorul. Vagy ez vonatkozik bármire, amiben a felek együttesen megállapodnak, és nem ütközik egyéb jogszabályba?

II. Törvény a közvetítői tevékenységről

2. §

„(1) A közvetítői eljárás a *„bűncselekmény elkövetésével kiváltott”* konfliktust kezelő eljárás...”

Javasolnám a „bűncselekménnyel kapcsolatos” kifejezés használatát, mert elképzelhető, hogy már a bűncselekmény előtt volt konfliktus a felek között, és a bűncselekmény ennek következményeként állt elő (pl. testi bántalmazás egymást már korábban ismert felek között). Ekkor a mediáció és a születendő megállapodás ennek megoldásában is segítséget adhat. Ebben az esetben elképzelhető, hogy a mediáció elsődlegesen nem a bűncselekménnyel kiváltott konfliktust, hanem a mögötte meghúzódó vitát hivatott rendezni (pl. egy olyan megállapodással, amely a felek egymástól való távolmaradását biztosítja). Bár a legtöbb esetben a mediáció a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust rendezi, e definíció, véleményem szerint, túlságosan és szükségtelenül limitálja a mediáció alkalmazhatóságát.

3. §

„(6) A közvetítő titoktartási kötelezettségére vonatkozó szabályok irányadók a jegyzőkönyvvezetőre is.”

Nem látom szükségesnek a jegyzőkönyvvezető szerepét a mediációs ülésen. Személye formálisabbá és személytelenebbé teheti az ülést, holott a mediáció szerepe pont ezek csökkentésében van. Bonyolultabb esetekben vagy kezdő mediátoroknál ún. társ-mediátor bevonását azonban sok külföldi modell alkalmazza (pl. Németországban). Ez eredményes módszernek tűnik, mivel így a feladatok is megoszthatóak (beszélgetés facilitálása, jegyzetelés stb). E módszerrel, a mediátorok visszajelzést is tudnak egymásnak adni, amely különösen hatékony a szakmai fejlődés szempontjából.

7. §

„(3) A sértett és a terhelt indítványozhatja, hogy egy általa megnevezett személy a közvetítői megbeszélésen jelen lehessen, és érdekében felszólalhasson.”

Miért szükséges egy személyre korlátozni a támogatókat? Az felek közötti egyensúly megtartása valóban elsődleges, tehát fontos, hogy lehetőleg ugyanolyan számú támogató legyen mindkét fél részéről. Azonban, több szereplő bevonása – a külföldi tapasztalatok (pl. Belgium, Anglia, Lengyelország) alapján – nagyban segítheti a hosszú távú működő megállapodások kidolgozását, a közösség bevonását a bűncselekményre adott válaszok kialakításában, különös tekintettel a fiatalok számára és a fiatal felnőttekre.

Ez utóbbi szempont a Nemzeti Bünt megelőzési Stratégiában is kiemelt célként szerepel.

9. §

„(3) Az első közvetítői megbeszélésre történő időzésben a résztvevőket röviden tájékoztatni kell a közvetítői eljárás lényegéről, jogkövetkezményeiről, valamint jogaikról, és kötelezettségeikről.”

Javasolom az időzés szó elhagyását, esetleg „értésítésre” történő cseréjét. Félő, hogy az „időzés” szó a bírósági tárgyalás hangulatát és annak kötelező érvényűségét ébreszti a felekben. A mediációnak ezzel szemben az önkéntesség szempontjára kell felhívni a figyelmet, illetve arra, hogy az igazságszolgáltatás mindezzel nem további kellemetlenségeket, hanem konstruktív megoldásokat próbál felkínálni a felek számára.

A mediáció előkészítő szakaszáról a törvénytervezet nem tesz említést. Azonban, a sértett és tettes közötti találkozás előkészítése kulcsfontosságú a későbbi eredményesség szempontjából. A körültekintő tájékoztatás, a félelmek leküzdése, a mediátor iránti bizalom erősítése és a reális elvárások kialakítása szempontjából a mediációs ülést legtöbbször megelőzi egy személyes találkozás az egyes felek és a mediátor között. Ennek elhagyása, vagy nem elegendő idő biztosítása az előkészítéshez nemcsak a mediáció sikerességét veszélyeztetheti, hanem előidézhet további traumákat is a felek életében, pl. egy sikertelen üléssel, vagy ha a feleknek téves/nem reális elképzeléseik voltak a mediáció lényegéről.

Amennyiben az 1)-es paragrafus „közvetítői megbeszélés” alatt nemcsak a tettes és sértett találkozását érti, hanem bármilyen találkozást a közvetítővel magába foglal, abban az esetben természetesen ebbe illeszkedhet az előkészítő fázis is. Ekkor viszont érdemes lenne pontosítani, hogy mi tartozik a „közvetítői megbeszélés” kifejezés alá.

Szintén nem kerül megemlítésre, hogy felek hozhatnak-e megállapodást közvetve, pl. a közvetítővel való egyéni vagy telefonos megbeszélések alapján (melyet később személyesen írnak alá), az elkövető

és a sértett közti közvetlen találkozás nélkül. Ez például Belgiumban gyakori eljárás, de - szemben a közvetlen tettes - áldozat találkozóval - hatékonysága sok esetben megkérdőjelezett a kutatók által.

15. §

“(1) A közvetítői eljárás azon a napon fejeződik be, amikor

- a) a megegyezés alapján a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek *_megtérítette_* vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette,
- b) a terhelt a közvetítői eljárás eredményeként létrejött *_megállapodás teljesítését megkezdte_*”

Értelmezésem szerint e két pont ellentmondhat egymásnak. Az eljárás akkor fejeződik be, ha a tettes teljes egészében jóvátette a kárt, vagy ha elkezdte a megállapodásban foglaltak teljesítését? (Utóbbi hosszabb ideig, akár évekig is eltarthat, pl. részletfizetés esetén.)

16. §

„(2) A jelentés tartalmazza

- a) a közvetítői eljárást végző igazságügyi hivatal megnevezését és az ügy számát, a terhelt és a sértett nevét,
- b) annak a bíróságnak, illetve ügyészségnek a megnevezését és ügyszámát, amely az ügyet közvetítői eljárásra utalta,
- c) a közvetítő eljárás megindulásának és befejezésének időpontját,
- d) a közvetítői eljárás eredményességére vonatkozó megállapítást, és
- e) a közvetítő nevét.”

A tervezet szövege alapján számomra úgy tűnik, a közvetítőnek nem kell a megállapodás tartalmát az ügyész/bíróság számára megküldeni. Ennek hiányában azonban a jogalkalmazó nem tud további döntéseket hozni az ügyben. A bekezdést véleményem szerint ki kéne egészíteni azzal, hogy a közvetítő megküldi a felek által írásban jóváhagyott megállapodást is, de kizárólag olyan részletek feltüntetésével, amelyeknek feltárásáról mindkét fél megegyezett.

Kérdésem, hogy amennyiben valamelyik fél nem jelenik meg a megbeszélésen, vagy megállapodás nem tud megszületni, a közvetítő milyen részleteket tárhat fel az ügyész/bíró előtt. Ez azért különösen fontos, mert a jogalkalmazó az elkövető „tevékeny megbánás” iránti attitűdje alapján hoz további döntéseket az ügyben. Ha pedig kizárólag sértett együttműködésének hiánya miatt nem jött létre megbeszélés, vagy megállapodás a felek között, ez más fényt vet az elkövetőre, mintha ő nem működött volna együtt, vagy egyik fél sem lett volna érdekelt a megállapodásban.

16. §

„A közvetítői eljárás során felmerült költség nem bűnügyi költség, azt eltérő megállapodás hiányában a terhelt viseli.”

Ez nagyságrendileg milyen összeget jelent? Minden esetben reális elvárás a terhelt felé?

„Azt a költséget, amely annak kapcsán merült fel, hogy a terhelt *_süket, néma, vak, illetőleg a magyar nyelvet nem ismeri_*, az állam viseli.”

Javaslom, hogy a bekezdés a „hallásában, beszédképességében vagy látásában korlátozott, illetve nem magyar anyanyelvű személy” kifejezéseket használja.

25. §

„(1)Ez a törvény – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – 2007. január 1. napján lép hatályba
Értelmezésem szerint, e törvénynek 2006. március 22- előtt hatályba kell lépni az erről rendelkező
Európa Uniós Tanácsi Kerethatározat értelmében (2001/220/IB).

„(1) Minden tagállam gondoskodik róla, hogy a büntetőügyekben való közvetítést elősegítse olyan bűncselekmények esetében, amelyeknél ezt megfelelőnek tartja.

(2) Minden tagállam biztosítja, hogy a sértett és az elkövető között az ilyen közvetítés útján elért megállapodást a büntetőeljárásban figyelembe lehessen venni.”

„Minden tagállam hatályba lépteti azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy e kerethatározat rendelkezéseinek a következő határidőkön belül megfeleljenek:

— a 10. cikk tekintetében 2006. március 22-ig,…”

(Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja, L 82. szám, 2001.03.22.)

Fellegi Borbála